

ЧЛАНЦИ

Мр Радоица Лубурић

ЈУГОСЛОВЕНСКА ИНФОРМБИРОВСКА ЕМИГРАЦИЈА ИЗМЕЂУ ИЛУЗИЈА И СТВАРНОСТИ (1948 - 1953)*

1. Организација и дјелатност. Након што је постало јасно да је прва фаза Стаљинове стратегије обарања Тита доживјела неуспјех, СССР је појачао притисак на Југославију, што је подразумијевало и знатно агресивнију улогу југословенске емиграције на том плану. Мада су се мијењали методи, циљ је и даље остајао исти: збацивање Тита и "његове клике", долазак "здравих снага" на чело КПЈ и њен повратак у "братску заједницу комунистичких партија предвођених ВКП (б) и генијалним другом Стаљином".¹

Према југословенским изворима, Стаљин је већ крајем љета 1948. године имао на располагању око 2.500 југословенских држављана који су се изјаснили за Резолуцију Информбироа. Од овог броја, њих око хиљаду већ је раније живјело и радило на Истоку, док су остатак углавном чинили југословенски држављани који су се у вријеме избијања сукоба налазили на

---

* Из ширег рукописа.

¹ "Правда", 22. VII 1948, 3; 2. VIII 1948, 4; 15. VIII 1948, 4; 27. VIII 1948, 3; 8. X 1948, 4.

школовању у СССР-у и другим земљама у лагеру, а одлучили су да остану и не враћају се у земљу.²

Као што смо већ рекли, само у СССР-у ових посљедњих било је 629, од чега 187 официра, 149 подофицира, 165 војних питомаца, 63 "суворовца" и 65 студената. Током наредне године њима ће се прикључити и седамдесетак југословенских држављана који су ранијих година живјели у СССР-у, а налазили се у евиденцији Амбасаде ФНРЈ у Москви,³ као и највећи дио оних који су успјели да пребјегну из Југославије, а којих није био мали број.

Страх од хапшења, нарочито када је УДБА преузела "бригу" о информбировцима, као и жеља да се против Тита поведе одлучнија борба, убрзали су пораст југословенске информбировске емиграције. Масовнијег и организованог бјежања из земље било је све мање, нарочито после неуспјешног покушаја пребјега Арса Јовановића, Кађе Петричевића и Влада Дапчевића. Користећи се овим случајем, Тито је упозоравао оне који су намјеравали да крену њиховим путем да то не чине, јер су југословенске границе "под пуном контролом војске и полиције", која је "непрекидно будна". Зато се најчешће бјежало појединачно, и уз много муке и покушаја...

У земље совјетског блока налазили су уточиште и многи југословенски виши и нижи дипломатски чиновници расути по бијелом свијету, али је њихово отказивање послушности Титу, у односу на оне који су бјежали из земље, био готово парадни чин. Међу њима су били најпознатији Радоња Голубовић,⁴ југословенски амбасадор у Букурешту; Слободан Лале

---

² Бранко Петрановић, Момчило Зечевић, Југославија 1918/1988, 951.

³ Према евиденцији Амбасаде ФНРЈ у Москви, у СССР-у се нашао и 121 југословенски држављанин, од којих је већина тамо доспјела након "што су у првом светском рату пали у руско заробљеништво". Мањи број их је дошао у току Другог свјетског рата, док се извјестан број нашао у "новоприпојеним областима СССР-а". Највећи дио њих био је спреман да се након 1945. године врати у ФНРЈ али, углавном, због проблема са издавањем виза они су и даље остали у СССР-у. По избијању сукоба - јављала је амбасада у Москви - "у земљу је остало око 50 људи. Они не живе нигдје заједно, него су разбациани појединачно по читавом Совјетском Савезу". Имајући у виду механизам поступања совјетских власти према југословенским држављанима у то вријеме, ових седамдесетак који се "више уопште нијесу јављали југословенској Амбасади" засигурно су се морали ставити у службу Стаљиновог режима, па смо и њих сврстали у категорију "југословенских политемиграната".

АМИП, ПА, СССР, 1949, Фасц. 100, Пов. бр. 411248, 181; Пов. бр. 411245, 171; Пов. бр. 411309, 178.

⁴ Радоња Голубовић, адвокат из Берана, бивши секретар АВНОЈ-а, бивши министар унутрашњих послова, касније и министар правде у Влади Црне Горе, упутио је 29. јула 1948. године писмо Президијуму Народне скупштине ФНРЈ у коме подноси оставку на мјесто

Ивановић, аташе за штампу у Вашингтону; Лазар Бранков, конзул у амбасади у Букурешту и отправник послова у одсутности амбасадора Карла Мразовића; пуковник Слободан Ђекић, војни аташе у Стокхолму; Момчило Јешић, службеник амбасаде у Ослу; Антон Рупник, аташе југословенске амбасаде у Паризу; савјетник југословенске мисије у Отави - Лукин и други.⁵

Сукоби између "титоиста" и "стаљиниста", уобичајени у то вријеме у већини југословенских дипломатских преставништава, били су прилично уједначени, будући да су се одвијали на "неутралном" терену. Било је чак и драстичних случајева, у којима су, као у Вашингтону, Отави или Каиру, приврженици Стаљина напросто избацивали из зграда амбасада Титове присталице. Поводом "одметања" тог дијела југословенских дипломатских представника, у југословенској штампи покренута је жестока кампања њиховог дискредитовања, као "безвриједних и непријатељских елемената", који су у дипломатску службу доспјели усљед "небудности и непажње".⁶

Стаљин је тако, већ почетком августа 1948, у Москви имао Радоњу Голубовића, једног од оних који се могао наћи у највишем руководству југословенске политичке емиграције, али не и на њеном челу. Стаљину је требао неко ко је у Југославији имао висок положај, ако не у партијској хијерархији, а оно бар у војној или неким другим Титовим службама државне безбједности. Неуспјех са Јовановићем, Петричевићем и Дапчевићем умногоме је пореметио његове планове, тако да је морао налазити друга,

---

изванредног и опуномоћеног амбасадора Југославије у Румунији. Копију писма упутио је и редакцији "Правде" која га је објавила 2. августа исте године.

"Правда", 2. VIII 1948, 4.

⁵ "Правда", 22. VII 1948, 3; 2. VIII 1948, 4; 15. VIII 1948, 4; 8. X 1948, 4; 22. VIII 1949, 4.

⁶ Они су оптужени да су и до тада били отворени издајници. Слободан Лале Ивановић је тако назван "личним секретаром кулачког вође Драгољуба Јовановића", првака србијанских лијевих земљорадника, ухапшеног 1947, након што је КПЈ одлучила да укине парламентарну опозицију. Ивановић је уз то оптужен да је био и егзекутор над комунистима у Косовској Митровици у доба Недићевог колаборационог режима. Лазар Бранков је оптужен да је радио за мађарске полицијске органе у окупираној Бачкој, а Момчило Јешић да је био сарадник четника... Други су пак обиљежени као неморални, раскалашни и кукавички карактери...

"Борба", 9. XII 1948, 2; 22. IX 1949, 2; 7. VIII 1949, 4; 15. VI 1949, 3.

Када се супротставио тврдњи да је Лале Ивановић у току рата био агент, Владимиру Дедијеру је од "одговорног друга" било речено да се не мијеша и не прави "сметње УДБ-и, да она води борбу на живот и смрт, не само у односу према Русима..."

Владимир Дедијер, Нови прилози за биографију Јосипа Броза Тита, Трећи том, 481.

макар и мање квалитетнија рјешења. Но, на то није дуго чекао. Већ 14. августа 1948. године из Југославије је побјегао Перо Попивода,⁷ генерал-мајор авијације ЈА, кога је у Москви убрзо потом лично примио Стаљин и додијелио му све "почасти": генералски чин Совјетске армије, нову униформу и мандат да стане на чело југословенске емиграције.⁸

У најави текста којим је Попивода 27. августа 1948. године представљен читаоцима "Правде", писало је: "... Друг Попивода је током читавог периода народноослободилачког рата југословенског народа био активни учесник, прошавши пут од обичног партизана до команданта партизанског корпуса. Три пута је био рањен. Друг Попивода је замјеник команданта ваздухопловних снага Југословенске армије".⁹ Овим се хтјело нагласити да је југословенска емиграција са Попиводом "кадровски" знатно ојачана, те да је спремна за предузимање и најодговорнијих задатака. А и број оних који су, и поред свих мјера предострожности, успјевали да побјегну из Југославије растао је све више, нарочито током 1948. и 1949. године. Бјежали су људи најразличитијих професија - сељаци, војна лица, студенти, ђаци, разни државни чиновници и други, тако да их је на крају било око 2.400.¹⁰ Са оних око 2.500 који су се већ првих мјесеци након избијања сукоба изјаснили за Резолуцију, била је то политичка снага која се више није могла игнорисати.

Према југословенским изворима, укупна информбировска емиграција је бројала 4.928 емиграната: Срба - 1.120, Бугара - 1.016, Албанаца - 403,

---

⁷ Попиводино бјекство описано је овако: "Ускоро затим, једно поподне, као и обично, Попивода је дошао у Ваздухопловно училиште у Панчеву. Сада већ у генералској униформи, узео је авион и полетео "у зону" да би тобоже вежбао. Аеродромска посада и механичари радознало су пратили лет тек произведеног генерала. Попивода је, после узлетања, направио неколико кругова изнад аеродрома, а затим се почео удаљавати из тренажне зоне. Упозорен је са контролног торња јер се мислило да је залутао. Није им одговорио из авиона. На аеродрому су одмах алармирали потерну службу. Полетели су и ловци, али је све било касно - Перо Попивода се већ приближавао аеродрому у Букурешту, где је слетео. Одатле је ускоро отпутовао у Москву...".

Драган Марковић, Истина о Голом отоку, 63.

⁸ Исто; Владимир Дедијер, Нови прилози за биографију Јосипа Броза Тита, Трећи том, 461.

⁹ "Правда", 27. VIII 1948, 3.

¹⁰ Они који су успјели да побјегну, а били су на каквим значајнијим мјестима, давали су изјаве о стању у земљи, нарочито о "терору и безакоњу Титоваца", што је уредно објављивано у совјетској штампи.

"Правда", 13. V 1949, 3; 26. V 1949, 6; 17. VIII 1949, 4.

Хрвата - 320, Црногораца - 296,¹¹ Мађара - 252, Македонаца - 222, Словенаца - 101, док је осталих било 1.198. Међу њима највише је било људи који су студирали, учили или завршили какву школу - 1.021, сељака - 905, војних лица - 791 и радника 454, док је разноразним другим професијама припадало 1.757 лица.¹²

Југословенски политемигранти су били подијељени у три различите групе - пропагандистичку, војну и активистичку (политичку), зависно од сектора рада коме би били додијељени.¹³ Њихова дјелатност каналисана је кроз 98 пропагандних центара, формираних у лагеру: у СССР-у - 35, Мађарској - 12, Бугарској - 17, Албанији - 9, Румунији - 13 и Чехословачкој - 12.¹⁴ У њиховом раду, стално или повремено, били су ангажована 402 специјално обучена лица. Укупну стратегију дејстава усмјеравала је Москва.¹⁵

Политички подржавани као "истинска револуционарна језгра", добро технички и материјално опремљени и снабђевени, југословенски информбировски емигранти су преко ових центара, и на друге начине, успјевали да постижу запажене резултате, нарочито на агитационо-пропагандном плану.

*

2. Агитација и пропаганда. Најважнијим средствима агитације у информбировском лагеру сматрани су штампа (новине, брошуре, леци, пароле и прогласи), усмени иступи (реферати, бесједе и читање новина), радио, филм и ликовна умјетност (плакати, дијаграми и карикатуре).¹⁶

¹¹ Иако су Црногорци у емиграцији чинили свега око 6% укупног броја емиграната, они не само да су били на челу читаве организације и многих нижих организационих јединица већ и у уредништвима разних емигрантских листова, удружења и другог.

Славко Ђурувија, Ибеовац Ја, Владо Далчевић, Београд, 1990, 199-230.

Владимир Дедијер, Нови прилози за биографију Јосипа Броза Тита, Трећи том, 451.

¹² Драган Марковић, Истина о Голом отоку, 59.

¹³ Иво Банац, Са Стаљином против Тита, Информбировски расцјеци у југославенском комунистичком покрету, Загреб, 1990, 212.

¹⁴ Др Радован Радовић, Изгубљена оријентација, Београд, 1985, 101.

¹⁵ Исто.

¹⁶ БСЭ, 2-ое издание, Т. 1, Москва, 1949, 295-302.

О убојитом оружју малог калибра - карикатури, као средству агитације и пропаганде из домена "ликовне умјетности" опширније видјети: Радоица Лубурић, Врући мир хладног

Најважније информационо, а уједно и најмоћније агитационо и пропагандно средство била је штампа, чији је основни задатак на унутрашњем плану био стварање "високе идејности" код најширих слојева народа, а на спољњем "разобличавање империјалистичких потпаљивача агресивног рата и њених агентура, као и даље јачање антиимперијалистичког и демократског лагера".¹⁷ Њу је Стаљин оквалификовао као "најважније оружје помоћу кога Партија свакодневно, сваког часа разговара са радничком класом на свом језику, који је њој потребан".¹⁸ А како је убојито средство штампа била у том времену најбоље нам говори податак да је у СССР-у у 1950. години излазило 7.700 штампаних новина на 119 језика, са укупним дневним тиражом од 33 милиона и укупним годишњим тиражом од 6,5 милијарди примјерака.¹⁹

Знатан дио југословенских информбировача у лагеру био је ангажован у раду многих информационих и агитационо-пропагандних средстава, а нарочито у редакцијама разних листова, часописа, издавачких кућа, али и на радију и другдје. Они су уједно представљали и њихов основни извор информација из Југославије, на основу чега су, углавном, и припремани текстови за новине и други пропагандни материјали.²⁰

Пошто су стекли добру обуку по многобројним совјетским информативним кућама, југословенски политемигранти су се активно укључивали и у формирање својих политемигрантских листова. Око 80 таквих лица радило је у редакцијама 9 емигрантских листова које су финансирани и којима су руководили државни органи оних земаља на чијој су се територији и налазили.²¹

Најстарији лист информбировске емиграције била је "Нова Борба", која је излазила у Прагу, у тиражу од 10 до 12 хиљада примјерака. Име "Нова борба" требало је да асоцира на то да је југословенска "Борба", као

рата, Хладни рат и сукоб Стаљин - Тито у карикатурама совјетске, информбировске и политемигрантске штампе, Подгорица, 1994.

¹⁷ БСЭ, 2-ое издание, Т. 1, 295-302.

¹⁸ "За социјалистичку Југославију", 17. V 1951, 7.

¹⁹ Није искључено да је овај податак донекле и преувеличан, с обзиром да се ради о совјетском извору из 1952. године који је можда и сам био у функцији пропаганде, али то ниучему не доводи у питање наше горе изречене судове.

БСЭ, 2-ое издание, Т. 10, 1952, 3-14.

²⁰ АМИП, ПА, СССР, 1953, Фасц. 86, Пов. бр. 418205, 4.

²¹ Исто.

централни Орган КПЈ, изгубила своју револуционарну улогу, коју јој је овим путем требало повратити. Појава "Нове борбе" навела је југословенску амбасаду у Прагу да одмах протестује, тражећи од чехословачке владе да таквој дјелатности југословенских политемиграната не пружа подршку.²²

У Прагу је на српскохрватском језику излазио и лист "Млади револуционар", намијењен омладини. То је био лист југословенских ученика у привреди, који су након објављивања Резолуције одбили да се врате у земљу.²³

Према је задржала изузетну важност, "Нова борба" је убрзо устукнула пред листом "За социјалистичку Југославију" који је излазио у Москви и који је убрзо постао најутицајнији лист југословенске информбировске емиграције у читавом лагеру.²⁴ Као такав, овај лист је давао тон и одређивао правац свим осталим политемигрантским листовима, док год је излазио. Тираж му је био око 10 хиљада примјерака.

За овај лист интезивно су писали водећи југословенски информбировци - Перо Попивоца, Радоња Голубовић и Слободан Ђекић, као и неколицина емиграната чију су важност Совјети хтјели да нагласе, па су их именовали у водећа тијела разних међународних комунистичких организација. Међу овима био је и Антон Рупник - члан Извршног комитета совјетске синдикалне федерације и Босиљка Марјановић, члан Извршног комитета Међународне демократске федерације жена. Међу честим сарадницима овог листа били су и Момчило Јешић, Виктор Видмар, Асим Алихоџић, Александар Опојевић и други.

Први број листа "За социјалистичку Југославију" изашао је 1. маја 1949. године, као орган југословенских комуниста политемиграната у

---

²² "Нова борба" је велики дио простора посвећивала и животу југословенских усељеника у САД и другим прекоморским земљама, што није чудо ако се зна да су је уређивали "американци" Слободан Лале Ивановић и Перо Драгила, бивши службеници југословенске амбасаде у Вашингтону. Она је била и "камен темељац" снажног емигрантског центра у Прагу, тијесно повезаног са Б. Геминдером, руководиоцем одјељења за међународне послове у ЦК КП Чехословачке, каснијом жртвом на процесу Рудолфу Сланском и осталима.

Иво Банац, Са Стаљином против Тита, 213.

²³ Исто.

²⁴ Редакција листа "За социјалистичку Југославију" налазила се у улици Кропоткина у Москви, у дому бр. 10.

СССР-у.²⁵ У својој шифрованој депеши упућеној МИП-у ФНРЈ већ сјутрадан, југословенски отправник послова у Москви Лаза Латиновић, о томе је јављао следеће: "Читава совјетска штампа од Првог маја објавила је почетак изласка листа "За социјалистичку Југославију", орган Југословена комуниста политичких емиграната, како ови кажу. О овоме је већ објавио радио Москва. Лист ћемо доставити куриром".²⁶ Међутим, за двадесетак дана након његовог изласка, амбасада није успијевала да дође ни до једног примјерка. Латиновић се 19. маја из Москве правдао: "... Лист се не доставља на Амбасаду нити се може добити у "Метрополу", где се продају све стране новине и слични листићи. Опробали смо га добити преко осталих хотела где одседају странци, али га нисмо ни тамо могли пронаћи... Да ли се листићи "За социјалистичку Југославију" растура нашим грађанима овде, то ћемо опробати проверити".²⁷ Након одређеног времена југословенска амбасада у Москви је ипак успјела да дође до потребног броја примјерака, како за своју употребу тако и за одашиљање у Београд.

Лист "За социјалистичку Југославију" је у неколико наврата мијењао своје заглавље. Од 2. јуна 1951. излази као "Орган југословенских револуционарских емиграната у СССР-у", од 25. октобра 1952. као "Орган југословенских патриота за ослобођење народа Југославије од фашистичког јарма клике Тита-Ранковића и империјалистичког ропства", док од 12. септембра 1953. па све до свог посљедњег броја, који је изашао 18. октобра 1954. године, излази као "Орган Савеза југословенских патриота".²⁸

Од осталих емигрантских листова треба поменути лист "Под заставом империјализма", који је у тиражу од око 8.000 примјерака излазио у Букурешту. Са мањим и промјенљивим тиражом, због малог броја информбировача у Пољској, у Варшави је излазио лист "За победу", као орган југословенских револуционарних емиграната у Пољској.²⁹ У Софији је на српскохрватском и македонском језику излазио лист "Напред", као орган југословенских политемиграната у Бугарској, а у Тирани, на српскохр-

---

²⁵ У 1949. години изашла су 23 броја, у 1950 - 48, 1951 - 51, 1952 - 52, 1953 - 52 и 1954 - 38. Први број је изашао 1. маја 1949, а посљедњи 18. октобра 1954. године.

²⁶ АМИП, ПА, СССР, 1949, Фасц. 99, Пов. бр. 49505, 272.

²⁷ Исто, Пов. бр. 48950, 419.

²⁸ Основни задатак и циљ листа "За социјалистичку Југославију", у Великој Совјетској енциклопедији из 1952. године, дефинисан је овако: "Лист разобличава титовску фашистичку клику издајника југословенског народа и цијелог демократског лагера - агентуру америчко-енглеских империјалиста".

БСЭ, 2-ОЕ ИЗДАНИЕ, Т. 16, Москва, 1952, 264.

²⁹ За социјалистичку Југославију, 17. новембр 1951, 7.

ватском језику, и лист "За слободу".³⁰ У Будимпешти су излазила два листа југословенских политемиграната - "Za ljudsko zmagu" и "Slovenski boges", оба на словеначком језику.

Текстови из ових листова често су се појављивали и у главним листовима земље домаћина,³¹ у различитим органима Свесловенског комитета, а нарочито у листу "За прочњи мир, за народну демократију!", као централном органу Информбироа.

У најжешћој фази пропаганде, укупни дневни тираж свих југословенских политемигрантских листова, достигао је цифру од око 70.000 примјерака, од чега је "добар дио пребациван или је покушавано да буде пребачен у Југославију", свим могућим каналима и средствима - жељезничким композицијама, бродовима,³² авионима, балонима, ријечним токовима, као и преко разних емигрантских и других наоружаних терористичких група. У ову сврху коришћене су и просторије и особље дипломатских представништава земаља совјетског блока као и просторије разних служби (до њиховог затварања), попут ВОКС-а, ТАСС-а, СИБ-а, Пољске читаонице и других.³³

Док су у информбировском лагеру рад ове штампе подстицали, усмјеравали и припомагали, дотле су у Београду покушавали да та настојања омаловаже, тврдећи да емигранти штампају "четири листа за двије стотине троцкиста". Но, кад је, од прољећа 1949, политичко-пропагандна дјелатност информбироваца интензивирана свим расположивим средствима, југословенска влада је овом питању почела да посвећује већу пажњу. Влада ФНРЈ тако је, 23. маја 1949, Влади СССР-а упутила оштар протест зато што совјетска влада не поштује Уговор о пријатељству са ФНРЈ, потписан 11. априла 1945. године у Москви, већ он, како се истиче, представља

---

³⁰ Исто, 15. септембар 1949, 7.

³¹ Углавном се то односило на најважније партијске листове у лагеру међу којима је посебно мјесто имала "Правда" - орган ЦК и МК СКП (б), али и "Trybuna ludu" - орган Пољске обједињене радничке партије, "Rude pravo" - орган Чехословачке комунистичке партије, "Работническое дело" - орган Бугарске комунистичке партије, "Scanteia" - орган Румунске радничке партије, "Szabad Nep" - орган Мађарске партије трудбеника и "Zeri i Popullit" - орган Албанске партије рада.

³² На учесталу појаву убацивања пропагандног материјала Дунавом, од стране совјетских посада, југословенска влада је у више наврата протествовала. Такве оптужбе, међутим, совјетска влада је одбацивала као "неосноване и измишљене".

АВПРФ, Ф. 144, Оп.11, П. 29, Д. 014, л. 75-76.

³³ АМИП, ПА, СССР. 1953, Фасц. 86, Пов. бр. 418205, 4.

"мртво слово на папиру".³⁴ У ноти је даље стајало: "Нов доказ такве, потпуно супротне, политике Владе СССР према ФНРЈ је делатност неколицине издајника Југославије, који су се сабрали у Москви, те, и поред тога што су Влади СССР добро познате њихове личне особине, они, уз пуну подршку Владе СССР, развијају у Москви непријатељску делатност против ФНРЈ. Почетком месеца априла 1949. године створен је у Москви одбор који је концем априла почео да издаје и један антијугословенски лист. Совјетска штампа и радио дају највећи публицитет овој антијугословенској делатности". Одлучно протестујући против помоћи коју совјетске власти пружају дјелатности "неколицине људи који се непријатељски односе према изградњи социјализма у Југославији", Влада ФНРЈ је затражила од Владе СССР-а да им "забрани овакву непријатељску делатност и даље штампање листа".³⁵

Одговор совјетске владе на ову ноту услиједио је већ 31. маја. Југословенској влади оштрим тоном је саопштено: "Совјетска Влада је решила да пружи гостопримство југословенским патриотима-емигрантима, које прогања југословенски антидемократски режим, због њихових демократских и социјалистичких убеђења, и дала им уточиште. Совјетска Влада изјављује да ће она и убудуће пружити гостопримство југословенским револуционарним емигрантима (...) Југословенска Влада "захтева" (управо захтева!) у својој ноти да "Влада СССР-а забрани (...) даље штампање листа револуционарних југословенских емиграната. Другим речима Југословенска Влада "захтева" да СССР успостави код себе исти такав антикомунистички и антидемократски терористички режим, какав је сада успостављен у Југославији, са репресијама и затворима за комунисте, демократе, непартијце и све грађане уопште који се изјашњавају за пријатељство између Југославије и СССР-а (...) Југословенска нота квалификује југословенске револуционарне емигранте у СССР-у као "издајнике своје отаџбине". Совјетска Влада заступа друго гледиште. Совјетска Влада сматра да су југословенски револуционарни емигранти прави социјалисти и демократи, верни синови Југославије, градитељи пријатељства између Југославије и Совјетског Савеза..."³⁶

Осврћући се на совјетску ноту од 31. маја, београдска "Борба" је у свом опширном коментару од 4. јула констатовала да "речена нота Владе

---

³⁴ АВПРФ, Ф. 144, Оп. 9, П. 19, Д. 014, л. 34-35;

Исто, Ф. 202, Оп. 6, П. 112, Д. 014, л.32-33.

³⁵ Исто.

³⁶ Саопштење ТАСС-а, чије смо дјелове овдје цитирали, објављено је у листу "За социјалистичку Југославију", од 1. јула 1949. године на страни 9.

СССР не носи уобичајени дипломатски карактер", већ да она има "искључиво пропагандни карактер и срачуната је на подршку деморалисаним емигрантима и свакојаким, бескарактерним и проданим типовима...". Говорећи о "чудовишној совјетској клеветничкој кампањи" против ФНРЈ, којој "као скутоноша служи и шака издајника наше земље", овај званични орган КПЈ исказивао је и још поштренији однос југословенских власти према емигрантима. Настојећи да их по уходаном сценарију што више омаловажи и оцрни, "Борба" читаоцима сугерише какав однос треба да имају према онима који су "како је то већ раније утврђено, били и остали шпијуни свакојаким обавјештајних служби, па су, да би могли што успјешније маскирати свој крвави занат, узели на себе маску пријатељства СССР-а, утркујући се при томе у клеветању своје социјалистичке домовине".³⁷

Иако је, само између 1948. и 1951. године, југословенска Влада упутила Влади СССР-а 14 нота којима је протествовала због совјетског пружања помоћи југословенским политемигрантима, совјетска нота (одговор) од 31. маја 1949,³⁸ одредила је совјетски однос према овим "верним синовима Југославије, градитељима пријатељства између Југославије и Совјетског Савеза", све до Стаљинове смрти.

Пропаганда југословенских политемиграната спровођена је фазно, онако како је то диктирала укупна пропагандна машинерија у лагеру, а чији се центар налазио у Москви. У почетку, југословенски врх је оптуживан за "национализам" и скретање у "националном правцу".³⁹ Али,

³⁷ Пошто смо имали на располагању изворни материјал "Информација о Ноти Владе СССР - Влади ФНРЈ од 31. маја 1949. године", који је "Борба" објавила у свом броју од 4. јула исте године, може се закључити да је он до коначне верзије прошао мукотрпну обраду - једну у рукопису и двије у куцаном редиговању. Имајући у виду лепршава ћирилична слова, његовски изговор и, напосе, жестину темперамента којом је ова информација написана, чини се да је њен аутор Милован Ђилас.

Архив Југославије Београд, Фонд ЦК СКЈ, IX, 119/1-45, 1-10, 12-25, 26-34.

³⁸ Југословенски политемигранти одушевљено су поздравили ову совјетску ноту "која је још једанпут пред лицем читавог света и пред нашим народима раскринкала подлу издају Титове клике". У бројним писмима одушевљено се клицало: "Нека живи братски Совјетски Савез, верни пријатељ, ослободилац и заштитник наших народа. Нека живи вођ и учитељ целокупног напредног човечанства, највећи пријатељ нашег народа, друг Стаљин".

"За социјалистичку Југославију", 3. VII 1949, 4; 1. VIII 1949, 3.

³⁹ Много текстова на ову тему објављено је у штампи југословенских политемиграната. Овдје желимо да скренемо пажњу на један текст који је 8. септембра 1948. године објавила "Правда" под насловом "Куда ведет национализам групе Тито у Југославији" ("Куда води национализам Титове групе у Југославији"), а у коме се констатује "да је руководство југословенске Компартије прекинуло са интернационалистичким традицијама југословенске Компартије и пошло путем национализма". У потпису, овог иначе

то није дуго потрајало. Већ током 1949. године, Тито се оптужује да је постао "слуга америчког империјализма", а Југославија "плацдарм" за Американце у борби против СССР-а. За "клику Тито-Ранковић" каже се да је "стара агентура империјализма".⁴⁰ Нажалост, историјска наука нема сигурних података о Титовом животу, раду и уздицању у КПЈ и Коминтерни, још ни до данас.

Од половине 1949, а нарочито од будимпештанске резолуције Информбироа, "Тито и његова клика" директно се оптужују за "фашизам", од када су у употреби и термини - "Тито-фашисти", "фашистички агенти", "фашистичке убице", "фашистичка партија", "фашистички шпијуни", али и "клеро-фашистички и терористички режим Тита-Ранковића" и многи други.⁴¹ Овакав "стил" југословенске емиграције у употреби је остао све до Стаљинове смрти, а у неким случајевима и до половине септембра 1953. године.

Титов режим и југословенска стварност и политика били су најужа "специјалност" емигрантске пропаганде. Критиковано је буквално све: КПЈ, НОР и револуција, међународни односи, привреда и село, култура и наука, војска, полиција, Српска православна црква, избори, самоуправљање, уставни закон и друго, али највише "терор и незакоње Титоваца".

Под лупу су стављени и најодговорнији југословенски руководиоци, јер су политемигранти били снабђевени и разноразним информацијама, анализама и пријавама НКВД-а из времена њиховог рада и држања у Коминтерни, у шпанском грађанском рату, у току Другог свјетског рата и поратној фази, па су се трудили да што више тога изнесу на површину, исто као што се и Титова полиција старала да све што је било макар колико негативно против режима југословенског маршала не угледа свјетлост дана.

неуобичајено опширног коментара стоји псеудоним "ЦЕКА", али се у емигрантским круговима сматрало да су га написали Перо Попивода или Радоња Голубовић, а можда и обојица заједно.

"Правда", 8. IX 1948, 2.

⁴⁰ "За социјалистичку Југославију", 1. VI 1949, 4; 5. IX 1949, 5; 18. IX 1949, 4; 5. X 1949, 2; "Правда", 29. IX 1949, 2.

⁴¹ "Правда", 22. VIII 1949, 4; "За социјалистичку Југославију", 29. XII 1949, 7; 29. VI 1950; 7. XII 1950, 3; 16. VI 1951, 4; "Правда", 26. VIII 1951, 4; "За социјалистичку Југославију", 12. IV 1952, 5; 14. VI 1952, 6; 16. VIII 1952, 5.

Међу руководећим југословенским личностима које су највише нападане, убједљиво и без конкуренције води Тито,⁴² а потом Александар Ранковић, Милован Ђилас, С. В. Темпо, Благоје Нешковић, Лазар Колишевски, Моша Пијаде, Пеко Дапчевић, Добривоје Боби Радосављевић и други.⁴³ Интересантно је напоменути да се Едвард Кардељ веома мало

⁴² Када је Уставним законом из 1953. године Тито постао предсједник ФНРЈ у поменутој штампи обасут је квалификацијом "шпијун и убица у предсједничкој фотели". У политемигрантском листу "За социјалистичку Југославију" од 31. марта исте године, тај чин је обиљежен и сатиричним "препјевом" познате пјесме Јована Јовановића Змаја "Јутутунска јухахаха", која је преодјенута у ново рухо добила назив "Нова јутутунско-титовска химна" и гласила:

Боже свети подржи нам Тита
Предебела, охола и славна,
Јер на земљи нит је кадгод било,
Нити ће му икад бити равна.

Овај народ врло добро знаде,
Да је створен само Тита ради,
Да му даје порезе и хвале,
Да га двори и понизно кади.

Боже силни, с висока жилишта,
Прими нашу молбу превелику,
Боже свети, не дај ником ништа,
Да што више буде претседнику.

Ради њега сва створења живе,
Ради њега сунце греје с неба,

А тај народ, а ту земљу нашу
Подржи је - ако Титу треба.

Одузми нам и жеље и гласе,
Одузми нам мудровања клета,
Да његову намеру не пречи,
Претседничкој мудрости не смета.

Пошаљи му америчке даре,
Полицију, УДБ-у, секретаре,
Нека с њима и жари и пали,
На народу нек срце искали.

Ма да људи нашу славу знаду,
И ма да смо учврстили владу,
Ипак нек је увек стража јака,
Јер бивају чуда свакојака."

" За социјалистичку Југославију", 31. I 1953, 5.

⁴³ За Ранковићево презиме небројено пута везиван је префикс "целат" и "убица". Већ у прољеће 1950. године Ђилас је "еволуирао" у "фашисту", Темпо у "провокаatora и убицу", Благоје Нешковић у "крвника" српског, а Лазар Колишевски у "целата" македонског народа. Моша Пијаде је "титовски провокатор", Пеко Дапчевић "лакеј палача Ранковића", а Боби Радосављевић "гестаповски шпијун"...

8. XII 1949, 6; 21. XI 1950, 5; 13. IV 1950, 4; 28. II 1950, 6; 21. II 1950, 8; 7. I 1950, 4; 12. IV 1951, 5; "Правда", 10. IV 1951, 4; 26. IX 1948, 2; "За социјалистичку Југославију", 30. XII 1950, 4.

Осврћући се на писање информбировске штампе у том времену, Душан Костић, познати партизански пјесник, упутио је "новинару-клеветнику" следеће стихове:

"...Ја знам - проћи ће лажи и блато спасти, све то што дивља сада,

и ријеч блага, и ријеч друга рану ће да извиди;

чиста, пречиста изрониће наша правда

напада у штампи југословенских политемиграната. Шта је по сриједи, ако се има у виду да су Стаљин-Милотовљева оптужујућа писма из 1948. године сем на Тита, била адресирана и на њега. Очито да су на удару били "оперативни" политичари, "крманоши" у својим републикама, док је Кардељ био "теоретичар" и "конструктор" система без магије привлачности и говорничког жара, човјек неспособан за плебисцитарна обраћања и "крупне" говоре на великим скуповима. Можда му "писци" у емиграцији нису били ни "вични", тим прије што међу њима није било људи од "теоријског нерва", па када су то касније у неколико наврата и покушали, то се свело на најобичније приземно дискредитирање.⁴⁴

Мало је ко тада био поштеђен у штампи југословенских политемиграната. Међутим, ако разгрнемо ове термилошке наносе, идеолошке квалификативе и псовачку лексику уопште, може се видјети да се овдје не ради само о грубој, баналној и неизнијансираној пропаганди већ и о једној мјешавини истинитих чињеница, полуистина и измишљотина, подвргнутим накнадном идеолошком "сјенчењу", као заосталом рецидиву стаљинистичке пропагандне стратегије из времена Коминтерне, изолације СССР-а, ратног ропца, али и њеног профилисања у условима избијања и заостравања "хладног рата".

Независно од идеолошких наноса и термилошких квалификатива, најистинитије дјелују вијести и подаци о "терору и безакоњу Титоваца", "ужасу страха" и антируској клими коју је завела Титова "страховлада", хапшењу и прогонима ИБ-оваца, "русософила" уопште као и других људи који се нијесу мирили са постојећим стањем. Нијесу мање истините ни вијести о приближавању Југославије западним силама.

а ти - шта ли ћеш рећи, да ли ћеш погинути од стида,

куд ли ћеш лице, гдје ли ћеш очи скрити

и гдје ћеш, гдје ћеш бити?"

АМИП, ПА, СССР, 1948, Фасц. 133, Пов. бр. 432325, 395.

⁴⁴ Један од ријетких текстова посвећених Кардељу у то вријеме илустративно говори како су они схватили то његово "глупо брбљање на теоретској бази":

"Просто се живим чудом чудиш - од куда се нађе и како се провуче на државно кормило тај тако тупоглави субјект.

Ко га не зна рекао би просто - амбициозна будала са великим претензијама и ограниченим способностима...

Но то није само амбициозна будала и незналица, већ и непријатељ радничке класе и радничког покрета, заклето непријатељ комунизма...". "За социјалистичку Југославију", 13. I 1951, 5.

Оно што посебно треба истаћи јесте да је пропаганда из Москве, земаља "народне демократије" и комунистичких партија уопште, са својом, "ударном песницом" - југословенском информбировском емиграцијом, вршила извјесну ревизију историје народнослободилачке борбе и улоге Југославије у Другом свјетском рату и њеној првој поратној фази,⁴⁵ доводећи у питање, веома рано, нека дотле света партизанска тумачења која су каснијим развојем историографије потврђивана као тачна, одбацивана као измишљена или остајала неразјашњена, још и до данас...

Поред штампе као најважнијег агитационо-пропагандног средства, исту функцију вршиле су и бројне емисије радио-станица у главним градовима информбировских земаља, које су биле намијењене југословенским слушаоцима. Интезивно и координирано, предано и са истим циљем, радио-станице Москве, Софије, Прага, Будимпеште, Букурешта, Тиране и Варшаве, свакодневно су емитовале на десетине специјалних емисија на готово свим језицима југословенских народа и њених националних мањина.⁴⁶ Само током 1952. године наведене радио-станице су емитовале 11.207 сати програма усмјереног према Југославији, или просјечно 30,7 сати у току једног дана. Међу њима, централно мјесто свакако је имао Радио-Москва, који је у поменутој години сам имао готово четвртину свих емисија и више од четвртине укупног броја часова намијењених југословенским слушаоцима.⁴⁷ Напосе, емисије Радио-Москве биле су образац и оријентир за друге радио-станице у лагеру, па у том смислу и за радио-станицу која је била додијељена југословенској информбировској емиграцији.

---

⁴⁵ Шта су водећи југословенски информбировци у СССР-у и у другим информбировским земљама писали о неким контроверзним догађајима и личностима из НОР-а и револуције у Црној Гори и Југославији 1941-1945. године, аутор овог рада презентирао је у "Никшићким новинама" од 1, 15. и 29. VIII, 18. IX, 4. и 24. X, те 14. и 29. XI 1996. године.

⁴⁶ Дневна дужина трајања радио-емисија усмјерених према Југославији и емитованих на језицима њених народа у јулу 1950. године била је сљедећа: Радио-Москва 5 сати и 45 минута, Радио-Софија 3 сата и 30 минута, Радио-Праг 3 сата и 15 минута, Радио-Будимпешта 1 сат и 35 минута, Радио-Букурешт 45 минута, Радио-Тирана 45 минута и Радио-Варшава 30 минута. Националне мањине у Југославији су у одређеним случајевима могле да прате и редовне емисије из сусједних земаља на својим матерњим језицима.

Бела књига о агресивним поступцима Влада СССР, Пољске, Чехословачке, Мађарске, Румуније, Бугарске и Албаније према Југославији, Београд, 1951, 437-438.

⁴⁷ Др Радован Радоњић, Изгубљена оријентација, 104.

Радио-Москва је само у једном дану 1952. године на српскохрватском, словеначком и македонском језику емитовала 7 сати и 46 минута програма антијугословенске садржине.

"За социјалистичку Југославију", 30. X 1952, 7.

Југословенски политемигранти су већ у 1949. години имали своју радио-станицу, која је официјелно фигурирала као "Радиостаница југословенских револуционарних емиграната". Док је у септембру 1949. она на свом програму емитовала само двије емисије у току једног дана и обје на српско-хрватском језику, три године касније тај број је упеторостручен и износио је 8 емисија на српскохрватском и двије емисије на македонском језику.⁴⁸ Њихов садржај био је слика и прилика свега онога што се могло прочитати у штампи југословенских политемиграната, а о којој смо већ нашироко писали.

У октобру 1952. године, "Радиостаница југословенских револуционарних политемиграната" преименована је у "Радиостаницу југословенских патриота 'Слободна Југославија'", која је емитовала свој програм из Букурешта у још повећанијем обиму, тако да је почетком следеће године она дневно емитовала читавих пет сати програма најцрњег антијугословенског садржаја и то, на српскохрватском (210 минута), македонском (60) и словеначком језику (30 минута).⁴⁹ На крају, неопходно је рећи да је радиостаници "Слободна Југославија", као и у осталим поменутиим радио-станицама у лагеру, поред бројних специјално обучених домаћих лица, активно радило и више од 70 југословенских политемиграната, углавном на спикерским пословима, али и на специјалним задацима "информативне" или техничке природе.⁵⁰

Један број југословенских политемиграната у лагеру био је укључен и у друге видове агитационо-пропагандног дјеловања, било као аутори, коаутори или, пак, само као "информатори". Овдје мислимо на њихов допринос на пољу "умјетничког и псеудо-научног стваралаштва", путем летака, парола, прогласа, плаката, дијаграма, карикатура, брошура, па чак и читавих књига, као што је била она Ореста Маљцева из 1952. године.⁵¹ Такви видови агитационо-пропагандног дјеловања југословенске емиграције били су у пуном замаху све до Стаљинове смрти, када се постепено престаје са пријетњама и вулгарном лексиком, али не и са њиховом цјелокупном активношћу на том плану.

*

---

⁴⁸ "За социјалистичку Југославију", 5. IX 1949, 5; 25. X 1949, 4; 12. VII 1952, 5.

⁴⁹ Исто, 14. II 1953, 4.

⁵⁰ Др Радован Радоњић, Изгубљена оријентација, 104; АМИП, ПА, СССР, 1953, Фасц. 86, Пов. бр. 418205, 7.

⁵¹ АМИП, ПА, СССР, 1953, Фасц.86, Пов. бр. 418205, 7.

3. Профил и политички домети емиграције. Главни политички задатак који је Москва намијенила југословенској емиграцији био је усмјерен ка поступном изграђивању совјетизираниог комунистичког покрета који ће, кад за то "дође вријеме", у Југославији "преузети власт". Сходно томе, требало је формирати посебну партију југословенских политемиграната, паралелну Комунистичкој партији Југославије. Таква организација је фактички и формирана у виду "Удружења југословенских комуниста интернационалиста". Удружење је обухватало све југословенске политемигранте у лагеру и дјеловало је по принципу "демократског централизма". Њиме је руководио "Координациони одбор" са сједиштем у Москви, а чинили су га представници удружења формираних на нижим организационим нивоима, у осталим земљама совјетског блока. Своју дјелатност овај Одбор је организовао и усмјеравао према упутствима и директивама које је непосредно добијао од надлежних "московских кабинета".⁵²

Истицање политичког "ауторитета" емиграције и показивање њеног вођства, гдје год је то било могуће, спадало је у ритуални совјетски церемонијал који је каткада изгледао и готово смијешан.⁵³ С друге стране, њихово бављење "оперативном политиком", одвијало се под конспиративним плаштом совјетских органа безбједности, што је за југословенску амбасаду у Москви био посебан проблем. У делешама које је слао Београду, Лаза Латиновић је најчешће био принуђен да саопштава неупотребљиве и готово периферне информације, попут: "Нисмо могли ништа сазнати о састанку наших коминформовских емиграната у Москви",⁵⁴ или "изгледају као кафански типови који ништа не раде и размишљају о 'лепотама живота'".⁵⁵ Но није све било тако како се то чинило југословенским дипломатским представницима у Москви.

---

⁵² Др Радован Радоњић, *Изгубљена оријентација*, 101.

⁵³ Какав су однос совјетске власти имале према емигрантском вођству, а какав према официјелним југословенским представницима у Москви, може се видјети и из депеше Лазе Латиновића, југословенског отправника послова, упућеног 24. јула 1949. године својој централи у Београду: "...Пред сам почетак програма дошао је Голубовић који је био намештен у партеру у другом реду међу амбасадорима и посланицима, док сам ја имао шести ред. Одмах сам напустио концертну салу".

АМИП, ПА, СССР, 1949, Фасц. 99, Пов. бр. 414096, 163.

⁵⁴ Треба напоменути да се у овим извјештајима углавном прати Радоња Голубовић и други, док се Перо Попивоца, шеф емиграције готово и не помиње.

АМИП, ПА, СССР, 1949, Фасц. 99, Пов. бр. 49505, 272.

⁵⁵ Исто, Пов. бр. 48950, 419.

Делегације "југословенских комуниста интернационалиста" учествовале су и на разним конгресима и на другим јавним политичким скуповима, и то у својству "званичних и јединих легитимних представника КПЈ". "Мирољубивом" свијету се хтјело приказати како је југословенска информбировска емиграција једина политичка снага која је способна да Југославију врати на пут "социјализма и интернационализма" и у братску заједницу "слободних народа". Овом приликом ми ћемо се осврнути на два таква догађаја, оба организована под патронатом СССР-а, али политички и веома значајна у том периоду.

Други Свјетски конгрес присталица мира, одржан у Варшави од 20-23. новембра 1950. године, био је један од њих.⁵⁶ На њему су узели учешће представници разних политичких организација, мировних покрета и удружења из више од педесет земаља свијета.⁵⁷ Сви они, мање или више, налазили су се у орбити Москве, а сам скуп поред политичког, имао је и манифестационо-пропагандни карактер.

На овом конгресу изабран је и Свјетски савјет мира, са секретаријатом као извршним органом на његовом челу. У Свјетски савјет мира том приликом изабран је и шеф југословенских политемиграната, генерал Перо Попивоца,⁵⁸ који је као "легитимни" представник Југославије на том скупу одржао и говор.⁵⁹

Попивоца је говор започео обећањем да ће рећи "истину о стању у Југославији (...) и о тежњама апсолутне већине југословенског народа". Одмах затим, оптужио је југословенску владу као "једног од најопаснијих непријатеља међународног покрета присталица мира и овог конгреса", не само због тога што ова влада "терорише народ и подвргава га масовном уништењу" већ прије свега зато што "клика Тита-Ранковића покорно извршава све што јој наређују империјалистички агресори". Она, по њему, у Југославији гради многобројне војне аеродроме и утврђења, исељава

---

⁵⁶ "За социјалистичку Југославију", 28. XI 1950, 2.

⁵⁷ На овом Конгресу учествовали су, поред осталих, и "мировњаци" Аустралије, Аустрије, Албаније, Алжира, Енглеске, Аргентине, Белгије, Бугарске, Бразилије, Мађарске, Венецуеле, Вијетнама, Њемачке, Холандије, Грчке, Данске, Египта, Израела, Индије, Индонезије, Ирака, Ирана, Шпаније, Италије, Канаде, Кине, Колумбије, Кореје, Костарике, Кубе, Либаиа, Мадагаскара, Мексика, Монголије, Новог Зеланда, Норвешке, Пакистана, Пољске, Португалије, Румуније, Сирије, СССР-а, САД-а, Туниса, Уругваја, Финске, Француске, Цејлона, Црне Африке, Чехословачке, Чилеа, Швајцарске, Шведске, Екватора, Јужноафричке уније, Јапана и низа других земаља.

⁵⁸ "За социјалистичку Југославију", 28. XI 1950, 2.

⁵⁹ "За прочњий мир, за народную демократию!", 22. XI 1950, 4; "Правда", 22. XI 1950, 4; "За социјалистичку Југославију", 28. XI 1950, 3.

становништво из пограничних крајева, ствара погранични ратни појас, милитаризује омладину и масовне организације, једном ријечју претвара Југославију у "ратни плацдарм".⁶⁰

Попивода је у свом говору навео и низ "необоривих" доказа који југословенску армију сврставају у "армију ратног стања", као што су њена бројчаност, војни буџет и друго.⁶¹

Централни дио говора, Попивода је посветио ужасима терора који "клика Тита-Ранковића" спроводи у Југославији, а који се не може чак упоредити "ни са хитлеровским терором у окупираним земљама из времена рата". Попивода наводи да се у Југославији врше "масовна убиства без суда и суђења", да у земљи влада глад, биједа, корупција и незакоње, те да се у концентрационим логорима налази "више од 150.000 југословенских патриота", који су подвргнути "страшним мучењима"... Кома нијесу познати такви логори као што су "Поштански фах - 45/4", "Мермер", "Голи оток", "Дуги рт", "Мамула", "Вис", "Препород", "Економија 4", и други - запитао се Попивода - када се у њима налазе, ако већ нијесу "убијени на звјерски начин", и "преко 20 министара савезне и републиканских влада, један предсједник скупштине и два замјеника предсједника министарског савјета републиканских влада, преко 100 посланика, 5 генерала, 30 пуковника, хиљаде официра, најистакнутији књижевници и пјесници Југославије...".⁶²

Попивода је на крају оцијенио, да "Титова клика" која спроводи "страшни терор према народу који хоће мир", никада неће успјети да југословенски народ увуче у "агресивни рат на страни англо-америчких империјалиста".⁶³

Овај Попиводин говор с краја 1950. године, иако је написан и саопштен у жеку најжешће совјетске пропагандне кампање против Титовог режима, као и у условима заоштравања "хладног рата" због избијања рата

---

⁶⁰ Исто.

⁶¹ Заједно са полицијом, Југословенска армија - према Попиводи - броји преко милион људи, док војни буџет за 1950. годину износи "више од једне трећине читавог југословенског буџета". Шеф југословенских политемиграната је овом приликом устврдио да је "Титова клика" за "шпијунажу и ратну пропаганду" за 1950. годину определијелила 16 милијарди динара, што је "више од 9% читавог буџета или два пута више него што је буџетом предвиђено за народну просвјету у 1949. години".

Исто.

⁶² "За прочный мир, за народную демократию!", "Правда", 22. XI 1950, 4.

⁶³ Поздрављен бурним аплаузима, шеф југословенских политемиграната је овај свој говор завршио ријечима: "Живио Други Свјетски конгрес присталица мира! Живио мир читавом свијету!".

у Кореји, у значајној мјери је одражавао и стварно тадашње стање у Југославији, нарочито када је говорено о терору и југословенском приближавању Западу...

Непуне двије године касније, Попивода је учествовао и на још једном, много важнијем скупу. Ријеч је о XIX Конгресу СКП (б), одржаном од 5-14. октобра 1952. године у Москви.⁶⁴

За разлику од његовог учешћа на Другом Свјетском конгресу присталица мира, на XIX Конгресу СКП (б) Попивода је наступио у име "Савеза југословенских патриота за ослобођење народа Југославије од фашистичког јарма клике Тита-Ранковића и империјалистичког ропства", чији је био предсједник.⁶⁵ Говор је одржао предпоследњег дана конгреса, управо у периоду када је југословенски отпраник послова у Москви, опуномоћени министар Драгоје Ђурић, Београду упутио извјештај сљедеће садржине: "Нисмо могли утврдити да ли су конгресу присуствовали неки од наших политемиграната, али судећи по свим знацима они нису присуствовали као гости, него евентуално само као посматрачи.⁶⁶ У штампи се није споменуло њихово присуство..."⁶⁷

Али већ сјутрадан, 14. октобра, "Правда" је објавила цјелокупан Попиводин поздравни говор.⁶⁸ Наредних дана то су урадили и многи други листови у лагери, као и готово сва емигрантска штампа.⁶⁹

---

⁶⁴ Конгресу су присуствовали и представници 44 комунистичке, социјалистичке и радничке партије из читавог свијета, док је поздравне говоре одржало њих 40.

Архив Југославије, Фонд ЦКСКЈ, IX, 119/II-31, 65-67.

⁶⁵ "Правда", 14. X 1952, 8.

⁶⁶ АМИП, ПА, СССР, 1952, Фасц. 10, Пов.бр. 413516, 4.

У једном другом Југословенском извору, констатује се да је Перо Попивода говорио, али да није био у списку делегата.

Архив Југославије, Фонд ЦК СКЈ; IX, 119/II - 31, 67.

⁶⁷ АМИП, ПА, СССР, 1952, Фасц. 10, Пов. бр. 413516, 4.

⁶⁸ "Правда", 14. X 1952, 8.

У једном дипломатском извору из тог времена, пак, забиљежено је и сљедеће: "О присуству југословенских емиграната није ништа јављено све до објављивања говора Попиводе. Попивода није иступио као представник неког "здравог дијела КПЈ" - него у име "Комитета за ослобођење Југославије од титоистичког режима итд".

АМИП, ПА, СССР, 1953, Фасц. 85, Пов. бр. 418245, 6.

Овај Попиводин говор остаће упамћен по томе што је, како је забиљежила "Правда", 14 пута био прекидан "бурним дуготрајним аплаузима". Шта више, након што је Попивода изговорио своју завршну реченицу која је гласила: "Нека вјечно живи Лењинов брат - велики Стаљин, његово дјело, слава и име!" - у Великој сали Кремља, гдје се конгрес одржавао, одјекивали су "бурни дуготрајни аплаузи, који прелазе у овацију. Сви устају".⁷⁰ Да ли је Попивода тада увиђао да учесници засједања у Кремљу не аплаудирају и не устају њему и његовом говору, још мање његовом "Савезу" на чијем је челу био, већ једном човјеку који је усамљено и скрушено сједио, као да је предосјећао сву апсурдност ријечи које су му том приликом упућиване?⁷¹

Понесен наелектрисаном и идеолошки презасићеном атмосфером која је на Конгресу владала, Попивода је преносио "братски поздрав" и захваљуивао се на огромној помоћи и заштити коју је руски народ пружао "својој југословенској браћи у најтежим периодима њихове историје". Он је притом констатовао да без помоћи Совјетског Савеза и Стаљина, југословенске народноослободилачке борбе "не би уопште било".⁷²

Предсједник "Савеза југословенских патриота за ослобођење народа Југославије од фашистичког јарма клике Тита-Ранковића и империјалистичког ропства" је и на овом Конгресу устврдио да је "Титовска банда целата и убица" у Југославији успоставила "свирепу терористичку диктатуру", па је она данас "земља ужаса, земља тамница, концетрационих логора, мучења и вјешала".⁷³

---

⁶⁹ Овај Попиводин говор лист "За социјалистичку Југославију" објавио је 17. октобра 1952. године, а дан касније и лист југословенских политемиграната у Букурешту - "Под заставом интернационализма".

⁷⁰ "Правда", 14. X 1952, 8.

⁷¹ Поздрави иностраних делегација нијесу се много разликовали од совјетских дискутаната који су Стаљина претварали у "земаљског бога". Ипак, заставу метанисања Стаљину, убједљиво је понио шеф албанске делегације Енвер Хоџа, који је на крају свог поздрава ускликнуо: "Нека живи Стаљин толико дуго, колико живе највише планине наше земље!". Да би апсурдност била већа, Хоџин поклич изговорен је само који мјесец уочи Стаљинове смрти.

Архив Југославије, Фонд ЦКСКЈ, IX, 119/II-30, 3.

⁷² "Правда", 14. X 1952, 8.

⁷³ У свом говору Попивода је навео да "преко 250 хиљада људи чами у титовским затворима и логорима смрти", док је на Другом Свјетском конгресу присталица мира 1950, помињао цифру од око 150 хиљада ухапшеника.

Исто; "За социјалистичку Југославију", 28. XI 1950, 3.

И овог пута Попивоџа је нагласио да "иза леђа титовске банде стоје америчко-енглески империјалисти", да је само захваљујући Стаљину та "банџа издајника и најамника империјализма (...) разобличена", те да она, у борби са југословенским патриотима у земљи и изван ње неће успјети.⁷⁴

Свој оптимизам Попивоџа није крио - оснива се нова, револуционарна, истински комунистичка партија Југославије која ће часно бранити интересе радничке класе и свог народа и високо подићи заставу пролетерског интернационализма. Остало је нејасно на какву је то партију Попивоџа мислио када је одмах иза тога саопштио да се све "демократске прогресивне снаге нашег народа уједињују у 'Савез југословенских патриота за ослобићење народа Југославије од фашистичког јарма клике Тита-Ранковића и империјалистичког ропства", маџа је прецизирао да у овај савез улазе не само комунисти" вјерни марксизму-лењинизму и принципима пролетерског интернационализма", него и сви "прави патриоти Југославије, сви прогресивни елементи земље, којима је драга њена част, слобода и национална независност".⁷⁵

Попивоџа је у свом говору самоувјерено саопштио да је основни задатак овог савеза "да ликвидира титовски фашистички режим и да раскине ланце империјалистичког ропства, да у Југославији обнови народно-демократско уређење, да врати Југославију у табор демократије и социјализма, да поново успостави пријатељске везе наше земље са Совјетским Савезом и земљама народне демократије, да води борбу за мир и сарадњу међу народима".⁷⁶

Ради остварења тога циља, овај савез је рачунао на "братску помоћ" свих других комунистичких и радничких партија, међу којима је, "због њене очинске бриге и помоћи", посебно издвојио "велику Комунистичку партију Совјетског Савеза на челу са другом Стаљином". Али, Попивоџа је овог пута изразио и један други вид оптимизма, изречен отрцаном коминтерновском фразом: "Наше унутрашње снаге су неисцрпне".⁷⁷ Стварно стање, међутим, било је сасвим другачије.

У руководству југословенских емиграната, како је вријеме одмицало, све више је долазило до свађа и неслагања. Мало је било оних, нарочито обичних емиграната, који су били тврдо убијеђени да су на жељеном путу.

---

⁷⁴ "Правџа", 14. X 1952, 8.

⁷⁵ Исто.

⁷⁶ Исто.

⁷⁷ "Правџа", 14. X 1952, 8.

Било је и оних који су предлагали "да је једино и најбоље рјешење да се сви емигранти врате у Југославију". Већина њих, као и они негдашњи српски иселеници код Милоша Црњанског, "тумарали су, као муве без главе; јели су, пили су, спавали су, да најпосле трчећим кораком погину, закорачивши у празнину, по својој вољи и за туђ рачун".⁷⁸ А сви они прије или касније, на својој кожи су увиђали да морално ништа тако не уништава људе, "ни вјешала, ни затвори и тамнице, ни прогањања, ни Сибир - као емиграција".⁷⁹

Узоран примјер једног таквог моралног самоуништавања одвијао се и на самом врху југословенске информбировске емиграције, што је имало одраза и на њено укупно морално и политичко држање. Перо Попивоца, као шеф и прва личност у емиграцији, убрзо се сукобио са једним од својих најауторитативнијих и најближих сарадника, Радоњом Голубовићем, иначе уредником листа "За социјалистичку Југославију". Врхунац тог сукоба одиграо се када је совјетски писац Орест Маљцев објавио свој роман "Југословенска трагедија",⁸⁰ који је одлуком Савјета министара СССР-а награђен Стаљиновом премијом другог степена за 1951. годину.⁸¹ Како је од Голубовића затражено да и његов лист у наставцима објављује поједине дјелове тог романа, а овај то, када је прочитао и видио што у њему пише,⁸² одлучно одбио, Попивоца и његови истомишљеници одлучили су да га смијене. Али, захваљујући интервенцији из совјетског Политбироа, Голубовић је на својој "функцији" ипак остао. Након тога су ова двојица предводника југословенске емиграције до те мјере заратили да "више никад нису проговорили", већ су почели да се отимају да што већи број од оних око двије и по хиљаде емиграната који су се тада налазили у СССР-у, привуку на своју

---

⁷⁸ Милош Црњански, Сеобе, I, Београд, 1966, 251.

⁷⁹ Славко Ђурувија, Ибеовац Ја, Владо Дапчевић, 204.

⁸⁰ У већ помињаној књизи Славка Ђурувије, Владо Дапчевић, на страни 203, тврди да је коаутор ове књиге био Перо Попивоца, што не мора да буде тачно, јер је НКВД за то био довољно способан и без његове помоћи.

⁸¹ Орест Маљцев, Югославская трагедия, Москва, 1952, 2;
АМИП, ПА, СССР, 1952, Фасц. 81, Пов. бр. 43671, 1.

⁸² Како је свом Министарству иностраних послова у Београду, 9. октобра 1951. године, јављао Ђурић из Москве, овај роман је представљао "одвратне НКВД конструкције познатих клевета и лажи о нашој борби и руководиоцима у вријеме рата".

АМИП, ПА, СССР, 1951, Фасц. 80, Пов. бр. 414703, 9.

страну...⁸³ И бројни други примјери, оспорили би Попиводину констатацију да су њихове "унутрашње снаге" биле "неисцрпне".⁸⁴

Сличне илузије имало је вођство југословенских политемиграната и по питању оснивања "илегалних група за борбу против титофашистичког режима" у самој Југославији. Док су се надали да ће преврат успједити као директан резултат совјетског притиска, или чак војне интервенције, емигранти су занемаривали домаће ибеовце, који су се налазили на жестоком удару полицијске репресије. Но када је Југославија појачала своје везе са Западом, тако да је војна интервенција постајала све мање вјероватна, појавила се потреба за организовањем снажнијег фронта и у самој Југославији.

Такву потребу наговјестила је "Нова борба" већ у лето 1949. године, тражећи да се оснује "права марксистичко-лењинистичка Компартија Југославије".⁸⁵ Перо Попивода се тој идеји придружио у септембру 1950. године, опрезно констатујући да је збацивање "Титове клике" у стању да изврши "само борбена, марксистичко-лењинистичка партија новог типа. Таква партија треба да буде и биће у Југославији".⁸⁶ Вође информбировске емиграције разаслале су 1951. године тајну смјерницу илегалним групама у Југославији, којом су им поручивале да су ћелије у тој земљи "већ (...) прошле најтежу фазу развића како у погледу одређивања метода рада и облика борбе против Титовог фашистичког режима тако и у погледу стварања целисходних организационих форми". Осврћући се на могућност функционисања једне такве "стварно Марксистичко-Лењинске Партије" у Југославији, у смјерници је констатовано, "да од њезиног стварања пак зависи успјех ослободилачке борбе народа Југославије".⁸⁷

Како је Попивода устврдио на XIX конгресу СКП (б), таква једна партија се још увијек "стварала" у тренутку настанка "Савеза југословен-

---

⁸³ О овоме опширније видјети: Славко Ђурувија, н. дј, 203-204.

⁸⁴ Каснији развој догађаја учврстио је Пера Попиводу на челу емиграције, док је Радоња Голубовић био принуђен да у свом листу, чак у пет наставака, објављује "Југословенску трагедију", о чему у почетку није хтио ни да чује. "За социјалистичку Југославију", 15. III 1952, 4-5; 22. III 1952, 4-5; 24. V 1952, 7; 7. VI 1952, 4-5; 10. I 1953, 4-5.

⁸⁵ "Нова борба", 8. VIII 1949, 1.

⁸⁶ "За социјалистичку Југославију", 22. IX 1950, 6.

⁸⁷ Иво Банац, Са Стаљином против Тита, 217.

ских патриота за ослобођење народа Југославије од фашистичког јарма клике Тита-Ранковића и империјалистичког ропства".⁸⁸

У име тог незграпно названог савеза, Попивоца је и даље заговарао формирање једне југословенске стаљинистичке партије. Он је чак и после је Стаљинове смрти сматрао да за стварање једне такве партије "у Југославији постоје потребни услови",⁸⁹ што је само говорило, колико је југословенско информбировско вођство било у раскораку између онога што је жељело и онога што је стварно могло да оствари. Без обзира на потребе совјетске политике у односу на југословенске политемигранте, услови за стварање једне алтернативне комунистичке партије у Југославији нијесу никада постојали. Политичка активност емиграната могла је да дође до изражаја само у СССР-у и земљама које су биле под његовом контролом, у мјери у којој је Кремљ процјењивао да је то било потребно.

---

⁸⁸ "Правда", 14. X 1952, 8.

⁸⁹ "Под заставом интернационализма", 3. VI 1953, 2.

Mr Радоица Лубурич

ЈУГОСЛАВСКАЈА ИНФОРМБИРОВСКАЈА ЭМИГРАЦИЈА МЕЖДУ ИЛЛЮЗИЈА И ДЕЈСТВИТЕЛНОСТИ

Резиме

Сушност југославској информбировској емиграцији в СССР-е и других странах в информбировском лагере состоялась из близ 2.500 југославов которые в 1948. году высказались за Сталина, а против Тита и его режима. Из этого числа, их около тысячи уже раньше жили и работали на Востоке, а остаток главным образом составляли те југославы которые во время появления столкновения находились в учебных заведениях в СССР-е и других странах лагеря, а решили там остаться и пока Тито на власти больше не возвращаться в Југославию. По југославским источникам, во время столкновения в странах информбировского лагеря убежало около 2.400 лиц самых разных профессий, и таким образом југославская информбировская эмиграция насчитывала около 4.900 эмигрантов. Их организация и деятельность, агитационно-пропагандная работа, потом профиль и политические досягаемости, предмет анализа в этой работе.